

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛ. ОХРИДСКИ”
ФАКУЛТЕТ ПО СЛАВЯНСКИ ФИЛОЛОГИИ

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд: „**Жанрова генетика на антиутопията в европейската и американската литература през ХХ век**”
за присъждане на ОНС „доктор”, научна област 2. Хуманитарни науки;
професионално направление 2.1. Филологии

Автор на труда: Чавдар Василев Парушев,
Редовен докторант към катедрата по Теория и история на литературата
Вносител: проф. д.ф.н. Цветан Ракъовски

I. Представени документи за рецензията:

1. Дисертационен труд „Жанрова генетика на антиутопията в европейската и американската литература през ХХ век”, състоящ се от увод, 2 глави, заключение и библиография в обем от 180 страници.
2. Автореферат на труда в обем от 21 страници.
3. Списък с 4 отпечатани публикации (и 2 под печат), всички свързани с темата на дисертацията, както и професионално CV.

II. Оценка на представените изходни материали в документите.

Наличните документи са достатъчни като обем и съдържание.

Дисертационният труд съответства на изискванията от ЗРАСРБ и на Вътрешния правилник на СУ за неговото прилагане. Авторефератът отговаря на съдържанието на труда и в синтезиран вид представя най-важните резултати от изследването. Публикациите по темата на труда са достатъчни и имат необходимата гласност в научни издания.

III. Актуалност на дисертационния труд. Темата е дисертабилна и това личи още от мненията на колегията, изказани на вътрешното обсъждане. Дисертацията е един от важните опити за изследване на антиутопията в литературата, на жанровите, формалните, идеологическите и структурните аспекти, които тя създава в

художествената творба. Правят впечатление широките доказателствени „полета“, из които авторът на дисертацията изследва верността на своите тези, и от друга страна – впечатлява сложният инструментален набор за сглобяване на отделните позиции по отношение на антиутопията.

IV. Характеристика на дисертационния труд. В своето битие на докторантски труд текстът на Ч. Парушев е изпълнил поставените си задачи: 1) да проследи жанровата генетика на антиутопията; 2) да изследва теоретически полето на нейния език; 3) да провери функционалната природа на антиутопията в светлината на по-важните теории върху научната фантастика, сатирата, утопията. Към тези задачи искам да добавя и уместните разклонения във втората половина на Първа глава („историческото отклонение“ към Илия Иванович Иванов и сравнението „антиутопия – сатира“) и в началото на Втора глава (между Хърбърт Уелс и Урсула Ле Гуин).

Преди да проследя как текстът на Чавдар Парушев чете жанра на антиутопията, ще направя една предварителна бележка – заглавието сглобява на пръв поглед непосилни за един докторантски труд граници. И това е довело до почти равностойно като обем съучастие на две глави: едната центробежно вгледана в жанровата разноплановост на антиутопията, а другата – центростремително сговаряща доста текстове под името „антиутопия“.

Прилагането на **единна теория** или изходна позиция точно към този научен обект е трудна, дори неизпълнима задача. Сигурно заради това Ч. Парушев прави в (според мен твърде краткия Увод) уговорката, че – тъй като няма изследвания, фокусирани само към антиутопията – дисертацията ще предприеме адекватния теоретически обход на сравняването: и то сравняване между 4 форми на езика, превърнати в различното биографично време на читателя в 4 функционални територии: утопия, сатира, научна фантастика, а като породена от тях – и антиутопията. Но пак същата причина (единна теория) по неизбежност е принудила Чавдар Парушев да вземе най-адекватното

решение: да съчлени **историзма** (перспективата: сатира – научна фантастика – антутопия), **социологизма** (определяне на натиска от страна на социолекта – в този смисъл са важни примерите с Илия Иванович и Х. Уелс), като между и над тях прави и **феноменологически** прочит на текстове от Ст. Лем, Урсула Ле Гуин, Маргарет Атууд.

Избирането на такъв литературен „екземплум“ като антиутопията винаги крие риск от разбалансиране на композицията на научния текст – твърде кратка теория или обратно: прекомерност на обосновката и условията. В случая тази дисертация прави второто, защото авторът добре разбира, че антиутопията не само не е обратното на утопия, но не е със сигурни правомощия в литературното езиково „семейство“. Това е довело до търсене на основания: първо, как някакви научни тези могат да се естетизират, да обраснат с художественост и да станат литература; след това, доколко оправдан ще е негативизмът в природата на антиутопията, след като тя не е само обратно място, но и място от разноредов характер, т. е. несистемен характер. А това не винаги значи „негативно място“.

В тази свои допуски авторът е привлякъл огромен брой теоретически тези, някои от които умишлено са вкарани във функционален разнобой (като историческия роман и научната фантастика, с. 17). Този самоналожен режим на търсене на жанровите хоризонти е предизвикал на места предозиране на цитати, което е въвлякло дисертацията (според мен) в лек разговор между Фр. Джеймисън и В. Изер.

Тук е мястото да подчертая моето удовлетворение, че дисертацията поставя и коментира сериозни теоретически казуси: доколко са различни сатирата и антиутопията; как научната фантастика не е само функция на масовата култура; защо антиутопията проблематизира антропогенезата (антропоморфичността), т. е. механизма, който „произвежда“ човешкостта (както по друг повод говори М. Мамардашвили); в каква функционална връзка са езиците на модерната литература, научната фантастика и антиутопията (с. 33 и сл.).

Според мен, при такъв научен обект като антиутопията, Втората глава (конкретизацията, наречена „Анализи“) няма друг вариант, освен да бъде въввлечена в най-малко две дейности: да уплътнява теорията чрез „анализи“, но и да допълва, доизгражда теорията, защото самият жанр на антиутопията в своята несигурна институционализация го изисква. Това се случва на практика – идеите за презентността, за държавата и субекта, за машината, за динамичното разместване на полетата между утопия и антиутопия са последователно интерпретирани и като „анализи“, но и като екстензионали на теоретическите ракурси от Първа глава.

В този смисъл дългочаканата дефиниция на понятието „антиутопия“ идва съвсем навреме в края на първата, т. е. в края на теоретическата част. Така читателят има много по-ограничен шанс да пропусне определението, когато се среща с компаративистките прочити на Жул Верн и Х. Уелс, Х. Уелс и Олдъс Хъксли. Определението работи и в по-различни формати: Х. Уелс („1984“), К. Вонегът („Сирените от Титан“), Ст. Лем и т.н. Искам да кажа, че „теорията е обратима“ – дисертацията прилежно се чете сама: възплъщава няколко заглавия и гради върху тях теория (I гл.), но и от теорията дедуктивно разчита литературната антиутопия (II гл.).

И моите критически бележки:

В опита си да бъде изчерпателно коректен към дадена идея Ч. Парушев оставя чуждата теза да се разрасне до степен да потисне, да отстрани основния обект (антиутопията). Така се случва с идеите на М. Николчина, Р. Димчева, Ал. Кьосев – те „експроприират“ правото на самия автор *Чавдар Парушев* да води критически диалог, да сглобява теоретическата си решетка към водещата идея за „жанровата генетика на антиутопията“. Тук има и контрапункт: вниманието към родното литературознание при един такъв не-български и по-универсален проблем е похвално.

На второ място: дисертацията е пропуснала да сложи изричен акцент върху „приложимостта“ и приложността на литературоцентристките идеи на авторите, с които работи, и тяхната

компиляция, трансформация и експроприация от киното. Защото какво друго са пространствата в „Игрите на глада“, „Островът“, „Равновесие“, ако не антиутопии. Места, където са въдворени не хора, а генетичен материал. Киното – за пореден път – доказва своята паразитираща природа върху тялото на високата литература. А това е проблем от методологически тип – защото идеята за антиутопията, гледана през оптиката на киното, се финализира някак прекалено оптимистично, победоносно. А литературата съвсем не иска да каже това.

И последно – ако дисертацията имаше по-добър правописен филтър, текстът би изглеждал още по-убедително!

V. Научни приноси. Тази дисертация наистина е първият изследователски опит в полето на литературната антиутопия. Трудът на Ч. Парушев е приносен с амбицията си да изследва жанровите хоризонти и функционални характеристики на една форма на литературния език, която от дълго време неправомерно присъединяваме ту към фантастиката, ту към масовото четиво. Докторантът, когото обсъждаме днес, доказва сложното и непослушно битие на един жанр, за който тепърва има да се говори.

VI. Заключение. Докторантската теза за *„Жанровата генетика на антиутопията“* е трудна, защото обектът на научното изследване е сложен, има изплъзващо се и несамостоятелно битие сред литературните езици. Смятам, че дисертационият труд е приносен, впечатлява със смелостта на своя избор и с резултатите си. Давам своя положителен вот за присъждане на ОНС „Доктор“ на Чавдар Парушев.

04.05.2015 г.

Благоевград

Рецензент:

(проф. д.ф.н. Цветан Ракъовски)